

A nőkérdés és a nevelés.

Írta: PAIZS LAJOS.

Akik a feminizmusról írnak, e társadalmi jelenség vizsgálata közben nem terjeszkednek ki eléggé a nevelés kérdéseire. Arra meg éppen csak a legkevesebben vetnek ügyet, hogy a magyar állam, mint iskolaföntartó, mily jelentékeny szerepet játszott s játszik abban, hogy a feminizmus hazánkban elterjedt. Oly nagy e szerep, hogy az iskolaföntartó magyar államot bizvást nevezhetjük a legelső és legnagyobb feminista apostolnak. Mint e sorokban igazolni fogjuk, éppen a magyar állam az, amely évek óta rendszeresen és következetesen munkálkodik a feminista irányzat terjesztése érdekében.

Hogy félre ne értsenek, eleve kijelentjük, hogy a mai nevelést csak a feminizmus egyik, s nem is leglényegesebb előidézőjének tekintjük. Tudjuk jól, hogy a feminista irányzat benngyökeredzik az európai népek művelődési, társadalmi és gazdasági állapotaiban. Tudjuk azt is, hogy előbb-utóbb hazánkban is meg kellett jelennie. De annak, hogy itt a lelkekben kedvező talajra talált, hogy itt a nők körében arányosiag rövid idő alatt híveket tudott szerezni, a magyar állam, mint iskolaföntartó, a legfőbb okozója.

Egészen a legújabb időkig a magyar nevelés igen elhanyagolt állapotban volt hazánkban. S csak örvendhetünk annak, hogy az utóbbi években a nők nevelésére is gondot kezdettek fordítani. Hisz a nő méltán kívánhatta, hogy ugyanolyan figyelemben részesüljön, mint a férfi. S a nemzet érdeke is kívánta, hogy magasabb műveltségű, a közjót fölfogni tudó női nemzedék nevelődjék. Különösen üdvös volt a nők magasabb emberi és nemzeti öntudatra keltése nálunk már azért is, mert, arányosiag kis számú nemzet lévén, a nőkben rejlő számbeli és erőbeli értékeket sem kicsinyelhetjük. Fájdalom azonban, a

nőnevelés várva várt föllendülése minálunk hibás nyomon indult meg.

Újabb meg újabb nőoktatási intézmények keletkeztek, amelyek ahelyett, hogy valóban új intézmények lettek volna, csak a fiúk nevelésére szolgáló régi intézmények utánzatai és másolatai lettek. Maguk a fiú-iskolák, amelyeket utánoztak, nagyrészt elavultak s a férfi-nemzedék számára sem megfelelők. Maga a fiú-nevelés is alapos újításra szorult tehát. Mi azonban ahelyett, hogy a fiú-oktatást alakítottuk volna át kellőképpen – a nőoktatást is annak mintájára szabtuk. S ami fiúknak sem megfelelő, azt lányok számára mintaképpé emeltük.

Nem akarjuk itt a fiúk számára szolgáló iskolarendszerünk fogyatkozásait ismertetni. Annyi bizonyos – s ebben a legkülönbözőbb szellemű és irányú gondolkodók egyetértenek – hogy a fiú-iskolák rendszere vagy rendszertelensége éppenséggel nem szolgálhat mintául. Midőn a nőnevelést nagyobb mértékben meghonosítottuk, abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy a fiú-iskolák fogyatkozásaitól érintetlen, teljesen új s a női egyéniségnek megfelelő intézményeket létesíthettünk volna. Ez intézmények a maguk bevégeztségével visszahathattak volna a fiú-nevelés reformjára is. Mi ehelyett a fiú-nevelés hibáit átvittük a leány-nevelésre. Ahelyett tehát, hogy legalább a nőnevelést vittük volna helyes irányba, legalább intézményeink felét tettük volna mintaszerűvé, megkészsereztük a fogyatékos oktatási intézeteket.

Állításunk igazolására említjük a fiúgymnasiumok és a fiútanítóképzők mintájára alakított leány-gymnasiumi és tanítónőképző iskolát. Ezeknek a nőiskoláknak t a n t e r v é n körösztil az a fölfogás vonul, hogy lehetőleg azonosak legyenek a fiúiskolákkal. E fölfogás már maga feminista. Abból indul ki, hogy a leány-iskolák ugyanazokra a pályákra jogosítanak, mint a fiúiskolák, tehát lehetőleg azonos tanterv, tananyag, tanbeosztás szerint kell működniök. Vagyis nem a tanulókra, a tanulók szellemére, természetére, hajlamára, testi és lelki mivoltára van tekintettel, hanem a férfival azonos polgári pályára. Mivel a fiúknak latinul kell tanulniok, a leányok is tanulják meg e nyelvet. Mivel a fiúk gymnasiumi oktatásában nem játszik szerepet az ének- és zene-oktatás, tehát a leányok oktatásában se játszsziék. Mivel a fiú-gymnasisták a kézimunka s a háztartás tudása nél-

kül végzik a gymnásiumot, a leányok oktatásában sem fontos ez. Sok tekintetben így jártak el a tanítónőképzőkkel is, amelyeknek néhány év előtt átdolgozott tantervét a fiú-képzők tantervével csaknem egészen azonossá tették.

S mesesik aztán, hogy ily intézetben 17-18 éves leányok vizsga alkalmával egy nap folyamán, körülbelül reggeli 8 órától délután 3-4 óráig, a következő tárgyakból felelnek:

Ötféle történelem. Neveléstörténet az ó-kori népektől kezdve az összes iskola-rendszereken, elméleteken s paedagogusokon köröszkül nevekkal, évszámokkal s könyvek czimeivel máig. Irodalomtörténet a pogánykortól kezdve nyelvemlékeken, korszakokon, iskolákon végig évszámokkal, nevekkal s művek czimeivel máig. Világtörténet az ó-kortól a legújabb korig az összes említést érdemlő nemzetekkel, királyi családokkal, hősökkel, csatákkal, békekötésekkel s ezek évszámaival, művelődéstörténeti részletekkel, építészeti stílusok, festői iskolák, tudósok, irányok ismertetésével. Magyar történet nemcsak nevekkal és számokkal, hanem közjogi, hadügyi, közigazgatási, közgazdasági s közművelődési intézmények fejlődéstörténetével. Egyháztörténet a zsidóságtól a francia forradalomig, ugyancsak nevekkal s évszámokkal.

Alkotmánytan. A történelmi fejlődésen kívül a ma főnnálló lényeges közjogi, igazságügyi, közigazgatási, adóügyi, iparügyi, közoktatási, egyházi stb. intézmények s azok szervezete, működése, rendje.

Nyelvtan. Magyar hangtan a hangok keletkezésének s változásainak összes szabályaival. Szótan gyökökkel és tövekkel, ragokkal és képzőkkel s az összes scholastikus definiciókkal. Mondattan a tömegesen gyártott határozókkal, kiegészítőkkal, magyarázó, következtető, föltételes, megengedő, fő- és mellékmondatokkal, minden képzelhető szörszálhasogatással. Stiliztika mindenféle szó- és mondatalakzatokkal, metonymákkal és hyperbolákkal s a stílus összes kellékeivel, persze szabályok alakjában. Rhythmik a. Ó-kori, nyugat-európai s magyaros formák, metszetekkel, lábakkal, rímekkel, strófa-képletekkel, scandálással. Költészettan. Az összes fő- és alfajok, balladák és alagyák, állatmesék és virágregék szellemes definitiói és szabályai. Továbbá a szép, a fenség, a kellem,

tragikum, komikum, realizmus s Idealismus stb. mind elméletben. Végül a világ leghíresebb íróinak s ezek műveinek fősorolása, tartalmi kivonata. Rhetorika. A prosai műfajok elmélete, szerkezete, készítési módja, a történetírás mindenféle neme, segédforrása, az összes híres külföldi s hazai, ó-kori s újkori történetírók, krónikások stb. neveivel s főműveivel.

Szervezetan. A hazánkban fönálló mindenféle iskola-faj szervezete, igazgatása, fölügyelete. A népoktatási törvények.

Továbbá még a következő tudományok teljes elmélete. Testtan, lélektan, neveléstan, módszertan, földrajz, állattan, növénytan, ásványtan, természettan, vegytan, hittan, zeneelmélet, háztartástan.

A fiú-nemzedék elméjét is megbomlasztja az ilyesmi, – mennyivel inkább a leány-nemzedékét. Ugyanis a fiuk – kivételeket nem tekintve – segítenek magukon. Az ismertetett anyag legnagyobb részét egyszerűen nem tanulják meg, – bíznak a véletlenben, a jó szerencsében, hogy olyan tételt kapnak, a melyre felelni tudnak. Aztán rendszerint nem túlságosan törődnek azzal, vajjon kitűnő vagy elégséges osztályzattal jutnak-e köröszűl a vizsgán. Ellenben a leányok általában becsvágyóak s lehetőleg jó osztályzathoz igyekeznek jutni. Ok egészen komolyan veszik az elsajátítandó tananyagot. Szerepet játszik itt a becsvágyon kívül a női érzékenység. A vizsgálat nyilvános, egész bizottság előtt történik, s a serdült leányok teljes igyekezete oda irányúi, hogy minél kedvezőbb színben álljanak a bizottság előtt.

S mivelhogy a női idegrendszer igen érzékeny, képzelhető, hogy mi megy végbe az ily leány lelkében, amíg a bizottság elé jut. Az ismeret-anyag óriási, egy encyklopaedista emlékező tehetségét is próbára teszi. A fogalmak, megkülönböztetések, nevek, számok egész tömkelege. A legkülönbözőbb módszerek, fölfogások, a legellentétebb irányok s elvek bábele. Tegyük hozzá, hogy háromnegyedrésze olyan ismeret, amelyet elméletinek szoktak nevezni, melyről a leánynak semmi tapasztalata, semmi meggyőződése nincsen. Olyan ismeret, amely iránt a legkisebb érdeklődéssel sem viseltetik. Sőt olyan, amelyet egyáltalán nem is érdemes, vagy nem is lehet megérteni. Olyan is, aminek meg nem értése, valóságos szerencse. Mert amit a tudomány maga is csak hypothesisnek, kétes értékű föltevésnek állít, az a

tankönyvek tetemes részében gyakran megrendíthetlen hitcikelyként szerepel. Amiben a különböző tudósok megegyezni nem tudnak, az a tankönyvben gyakran compromissumos módon kerül együvé. Ugyanegy dolgról egymást kizáró nézetek szépen megférnek egymás mellett, vagy pactumot kötve, kölcsönös 50%-nyi engedménynyel alkalmazkodnak egymáshoz. Üres scholastikus meghatározások – mert a scholastika e nemében a meghatározás jatszsa a főszerepet – az ellenkező defíniókkal párosodva csodás új öszvér-defínióknak adnak létet.

Mindez aztán egy serdülő leány elméjében halmozódik össze. Ez elmét egyrészt úzi a becsvágy, hogy valamennyit elsajátítsa, – másrészt eltölti a rémület és iszonyat az elsajátítás gondolatától. Az érzékeny női kedély egy életre kiható nagy válságon megy köröszkül. Ezt leírni szinte lehetetlenség. De megmérni igenis lehet, még pedig testi súlyban. Általán ismert dolog, hogy viruló hajadonok, – mire az ily iskolákat elvégezték, testi súlyuk tetemes részét elvesztik s ijesztő módon fogynak le. Némelyik egészsége több év alatt sem áll helyre.

S ne feledjük, hogy nemcsak vizsgáról van szó. Hisz éveken köröszkül átlag napi hét órai iskolai elfoglaltságon kívül átlag legalább még három órai házi elfoglaltság esik az ismeretek elsajátítására. Ennek következtében a leány-nemzedék sorában aggasztóan terjednek mindama testi bajok, amelyeket az iskola szokott előidézni. Rohamosan terjed az idegesség. A légritkábbnak rendes növésű a gerince, s a legtöbbször szemé is megromlik. Az elme megromlása magától értetődik. Mindebből egy végzetes következmény háramlik a magyar nemzet értelmiségére.

Egészen az utóbbi időkig csupán a férfi-nemzedéket ronthatta meg valamely hibás iskolai rendszer. De bármily mértékben ártott is ez vagy amaz iskola a férfi-nemzedék testi, lelki épségének: az utódokra csak félig hatott ki a romlás. Ugyanis az a férfi, akire kártékonyán hatott a hibás iskolai rendszer, oly asszonyt kaphatott élettársul, akinek testi-lelki épsége érintetlen volt az iskolai betegségektől, tí az ily nőtől született gyermek csak félig örökölhette a kóros hajlamokat. Amit az apai »örökség« révén a gyermek testi, lelki ellentállási erőben vesztett: azt anyai örökség révén helyrehozhatta. De ma ezer meg ezer az oly gyermekek száma, akiket apai s anyai »örökség«

egyformán terhel. Úgy az apát, mint az anyát egyformán rontja egy végzetes iskolai rendszer. Képzeltető, hogy milyen új nemzedék származik az ily szülőktől! S lehet-e csodálni, ha a testi és lelki elsatnyulás sohasem sejtett, rohamos mértékben halad előre!

Ez a magyar értelmiség nagy veszedelme. S mivelhogy az értelmiség tartja fenn a nemzet hagyományait s készíti elő a jövő fejleményeit, ez az egész magyar nemzet veszedelme.

Hogy félre ne értsenek, meg kell jegyeznünk, hogy mi nem kívánjuk a női nevelést sem alantasabbnak, sem tartalomban értéktelenebbnek, mint amilyen a fiúk nevelése. A nőt semmivel sem tartjuk alsóbb fokú lénynek, mint a férfit. A leányok oktatásának tehát é p p o l y általánosnak, épp oly színvonalúnak kell lennie, mint a fiú-oktatásnak. Csak másfélének. Még ha a fiú-oktatás tökéletes lenne is, akkor sem szabadna a leány-oktatást annak mintája szerint alakítani. Hanem meg kellene találni a női egyéniségnek megfelelő külön oktatási rendszert. Mennyivel fontosabb ennek megtalálása, lia figyelembe vesszük, hogy a fiú-oktatás mennyi hibában leledzik. Ezeknek a hibáknak a női oktatás számára történt utánzását mondtuk a f e m i n i s m u s egyik okozójának s immár világosan láthatjuk, hogy miért. A női nemet, illetve annak értelmiségét, ugyanis ez az oktatás rendszeresen arra szoktatja, hogy a férfiak értelmiségének testi és szellemi fogyatkozásait magáévátéve, a fér fi-nemzedék hibáival azonos hibákat sajátítson el. Ez a két nem közti egyenlőségnek egy sajátos fajtát: az elkorcsosulásban való egyenlőséget fejleszt ki. Ahelyett, hogy mind a két nemet a maga egyéniségének megfelelő irányban fejlesztenék, mind a kettőt egy az ember testi és szellemi hajlamaival ellenkező, egyenlően mesterkéltná terelik. S mi sem természetesebb, mint az, hogy az így nevelt női nemzedék kilép hajlamai és hivatása köréből, s az így nevelt férfi-nemzedék ezt magától értetődőnek véli.

De nekünk, akik nem csak a bajok tüneteit, hanem azok orvoslási módját is kutatjuk, nem szabad a tények megállapításával beérnünk. Meg kell jelölnünk a női nevelés és oktatás amaz útjait, amelyek természetesekek, a női nemnek megfelelőek s annak minden tekintetben javára – úgy anyagi, mint szellemi javára – válnak. Tudjuk ugyan, hogy e nevelési rend-

szerrel a feminizmust meg nem szüntetjük, mert hiszen mélyreható társadalmi válságot pusztán paedagógiával megszüntetni lehetetlenség; de annyit mégis elérhetünk, hogy a megújulás vágyát és elveit a lelkek tudatába vessük.

Azt kutatjuk, hogy mennyiben térjen el a női nem nevelése a fiúk. nevelésétől? Nem akarunk itt a női s a férfiúi szervezet, hajlam, képesség, hivatás közti eltérések mélyebb természetudományi vagy bölcsészeti fejtegetésébe bocsájtkozni. (lyakorlati cél lebegvén előttünk, adott valóságnak vesszük a két nem szelleme közti eltérést. Eltérésről beszélünk és nem ellentétről. Mert semmiesetre sem vagyunk hajlandók az eltérést oly merev és végletes ellentét színében látni, amilyent az emberi elme a maga antithesis-alkotó képességével teremteni szokott s amilyen például a jobb és a bal, erős és gyöngé, cselekvő és szenvedő stb. ellentétes fogalmi. Az emberi elme adományai közé tartozik, hogy ellentéteket képes fogalmazni, – de bármily éles ellentéteket alkot, meg sem közelítheti a természeti valóságok végtelen gazdagságát és szövevényességét. Aztán minden ellentét csak viszonylagosan az. Nem követhetjük tehát vakon az oly szólamokat, amilyenek például: a nő gyöngé, a férfi erős, – a nő érzelmi, a férfi értelmi lény, – a nő reális, a férfi ideális stb. Mert a természet a maga végtelen gazdagságában túljár az emberi ész minden antithesisén s tarka változatosságban mutatja be a különböző ellentétek keverékeit is. Minthogy mind a két nem szellemében mind a két nem tulajdonságai öröklődnek: oly ellentétekről, aminőket emberi elme gondol el, szó sem lehet.

De viszont nagy tévedésbe esnénk, ha a férfias és nőies lelki sajátságok számos árnyalatát és átmenetét mind a két nemben egyaránt észlelvén: a különbözőségről megfeledkezünk. Az emberi elme nem adhatja föl a maga megkülönböztető képességét, annál kevésbé, mert, bárha sokféle árnyalattal és átmenettel, a két nem közt mégis oly ellentét is van, amelyet semmi egyenlősítési törekvés át nem hidalhat. Ez ellentétet az emberi faj számára soha meg nem szüntethető módon a fajfőntartás körüli kettős szerep jelölte ki.

Két szempontot állítunk föl tehát a nő s a férfi nevelésének meghatározásában. Az egyik szempontból az egyedet, mint egyént tekintjük, a másik szempontból az egyedet, mint a

fajföntartás eszközét. Attól függ minden, hogy a két szempont közül melyiket tartjuk fontosabbnak. Azok, akik az egyenlősítés hívei, az egyedet önczélnek tekintik s, ügyet nem vetve a jövedő nemzedékekre, az egyed érvényesülését és boldogulását "tartják szemük előtt. Ezek fajellenes állásponton vannak s végelemzésben egy nemzedék egyedeinek üdvéért a jövedő nemzedékek egész sorozatának üdvét tagadják meg. Velük szemben állanak a fajiság hívei, akik viszont a jövedő nemzedékek üdvéért a jelenlevők érdekét készek fölláldozni. Tudatosan vagy öntudatlanul, e két fölfogás körül folyik a harc a feministák s ellenfeleik között. Ezt azonban nem szokták ily határozottan nyilvánítani s rendszerint úgy fejezik ki ebbeli gondolataikat, hogy az anti-feminista párt hívei a házi tűzhely, az anyai hivatás hangoztatói, a feminista párton levők pedig a nők egyedi jogainak harcosai.

Mi e két álláspont közül az egyiket sem tehetjük magunkévá. Nem tarthatjuk az egyedet olyannyira fontosnak, hogy érte a faj jóllétéről megfeledkezzünk. Viszont nem vagyunk hajlandók a már élő nemzedék üdvét fölláldozni. A nőnevelés legfőbb föladatának tekintjük, hogy a nőt a jövő nemzedék érdekében való szerepére akkép vezessük, hogy a maga egyéni érvényesülése – szellemi és anyagi érvényesülése – se szenvedjen kárt. A fajnak adjuk meg azt, ami a fajé, – az egyednek azt, ami az egyedé.

Ha a faj javát tekintjük, mindenekelőtt szembeötlő az a visszásság, hogy ifjú férfiak életük virágkorában még mindig az iskolák padjain foglaljanak helyett. A mai kort annyira jellemző mesterséges kiskorúsítás ez. Súlyos támadás a faj ellen, amely azt követeli, hogy az ifjak kellő időben alapítsanak családot. S fájdalom, a baj egyre növekszik, mert a képesít menyek et egyre több és több iskolai évhez kötik. De erről itt nem beszélhetünk s a kérdésnek csak a nőkre vonatkozó részét tárgyaljuk. Ha már eddig is súlyos támadás történt a faj ellen a fiúoktatás mesterséges kinyújtásával, még fokozza a súlyos támadást a nőoktatás kinyújtása. Intézményeket létesítettek, amelyek viruló hajadonokat éppen életüknek abban a korszakában terelnek iskolákba s vonnak el fajföntartó hivatásuktól, amikor arra legalkalmasabbak. Mesterséges kísérlet ez fölserdült hajadonoknak »bébékké« való visszafejlesztésére. Éppen abban az életkorban, midőn a

természet ,is a legtöbb külső adománnyal ruházta föl a leányt, midőn egész testi és lelki mivolta leginkább alkalmas arra, hogy megfelelő élettársat vonjon a maga körébe s anyai tisztét is a legkönnyebben, legveszélytelenebbül töltse be: egy szerencsétlen iskolarendszer őt tanulóvá fejleszti vissza. S ha már elvirult, s ha már a férfi is túl van javakorán, akkor ereszti ki az iskolából s utalja faj főntartásra.

A faj java tehát annak az elvnek kimondását követeli, hogy az állam nem tart fenn oly nőoktatási intézményt, amely 18 éven túli hajadonok rendszeres kiképeztetését folytatja. A nőoktatásnak 18 éves korban be kell fejeződnie. S szűnjék meg az a visszás s egyúttal mulatságos állapot, mely szerint húsz éven jóval fölüli hajadonok tömegesen iskolás gyerekek gyanánt szerepelnek. Helyes persze az lenne, ha a fiúoktatás befejezését sem tolnák ki egészen a férfikorig, de amint ismételten jeleztük, ennek fejtegetése nem tartozik szorosán munkánkba.

Ezeket a faj érdekében tartjuk szükségeseeknek. Ámde gyakran más a nőnek, mint egyednek, érdeke. Nem egy oly nő van, akit hajlam vagy becsvágy a férfiakkal való versenyre sarkal. Nem egy olyan, aki a fajfőntartást nem tekinti hivatásának, vagy nem látja abban hivatását kimerítve. Még sok az olyan, aki vagy nem remél családi otthont, vagy nem képes ahhoz jutni. Ezeket a faj érdekében való családi hivatásra nem szabad, nem is lehet kényszeríteni. Meg kell nekik hagyni a jogot, hogy hajlamuk szerint tovább is képezhessék magukat. De az állam, amelyet nem egy nemzedék hozott létre s mely nemcsak egy nemzedék számára létesül, a maga részéről nem tarthat fenn a faj érdeke ellen szolgáló intézményeket. Ezzel korántsem kívánjuk a nőket a férfiak számára nyitott pályákból kirekeszteni. Csak nem kívánjuk, hogy az állam maga mesterségesen a férfiak pályáira terelje a nőket.

Ellenkezőleg, az állam hivatása, hogy minden Jehető intézkedéssel a család-alapítást tegye lehetővé. Vagyis a férfi-oktatás és képezés idejének megrövidítésével, továbbá a nőtlenségre csábító vagy kényszerítő férfi pályák lehető megszüntetésével, illetve módosításával, a nősülni nem akaró férfiak anyagi terheinek emelésével, a nősülők s családosak anyagi s erkölcsi helyzetének javításával mindenképen oda kell hatnia, hogy a nők egyre kisebb számban maradjanak hajadonok.

Az iskolai időtartam kérdése után legfőbb fontosságú az úgynevezett »tananyag« kérdése. Mellesleg megjegyezzük, hogy az »anyag« elnevezés már magában is jellemzi azt a fölfogást, amelyet némelyek az emberi tudásról vallanak. A tudás ugyanis még csak képletes értelemben sem nevezhető anyagnak. Ha valamely fejletlen vagy gyöngé testi szervezetet helyes edzés útján erősíteni igyekszünk: bizonyára nem jut eszünkbe ez eljárást s az ennek nyomán a testben végbemenő változást előidéző valamit testedző anyagnak nevezni. Hasonlókéi» nem nevezhető anyagnak az az eljárás, amely a fejletlen szellemet műveli, öntudatra kelti, helyes élet- és világfölfogásra ébreszti, sem pedig az az átalakulás, változás vagy folyamat, amely a tanulás nyomán a lélekbe végbemegy. Csak az mondhatja tananyagnak, aki azt a lélekben fölraktározható, az emlékezete megterhelő meghatározások, skatulyázások, schemák, nevek, számok s lexikonszerű adatok halmazának tekinti. Az ilyen tudás valóban »ismeret-anyag«, vagyis valamely lelke-vesztett tudásnak anyag-maradványa; hasonlítható az élete-vesztett egyén kihűlt hullájához. Természetes, hogy a hol ilyen »tudást« kell a lelkeknek magukba fogadniok, ott joggal beszélnek túlterhelésről s ott teljesen érthető, hogy az épebb szellemű egyének az iskolából kikerülvén, a kellemetlen tehertől minél előbb szabadulni igyekeznek.

Most azt a kérdést kell eldöntenünk, hogy minő tanítási eljárás alá kell vetnünk leányaink szellemét, midőn azok az elemi iskolából kikerülnek, s különbözzék-e ez eljárás a fiúoktatásban ma tapasztalt eljárástól? Nézetünk szerint már azért is lényegesen különbözzék, mert hiszen a fiú-oktatást is át kellene alakítani. Az u. n. túlterhelésnek, amely abból ered, hogy a szellemet éltető tudást anyagnak fogják föl, leghathatósabb előmozdítója a szakrendszer, amely már az elemi iskolákat is – főleg a városiakat – fenyegetően kerülgeti, a fiúk középiskolaiban pedig nagy pusztítást vitt végbe. A gyermek ugyanis már tíz éves korban egyszerre több tanító részéről jut ismeret-anyaghoz. Egyszerre a legkülönbözőbb fölfogású, módszerű, rendszerű szakférfiak ostromolják meg elméjét, hogy abban ismereteket halmozzanak föl. Nem akarunk mi ezzel a gyakran igen kiváló szakférfiak ellen vádat emelni, hisz ők a hatóságilag előírt tanterv szerint kénytelenek eljárni

s többnyire maguk is érzik föladatuk súlyos voltát. Sőt közülök igen sokan a maguk helyes belátása folytán lehetőleg enyhíteni és javítani igyekeznek a rendszer fogyatkozásain, üe bárhogy könnyítik, egyszerűsítik a kirótt föladatot: az »anyagot« el kell végezniök. A kérdés már most az, követendő-e a szakrendszer a leány oktatás terén is?

Nem, azaz éppenséggel nem úgy, mint a mai fiú-oktatás terén.

Azt mindenki belátja, hogy ha volna oly tanférfi, aki a tudomány minden fontos ágában járatos lenne, a serdülő fiúkra is jótékonyabban hatna, mint tíz különböző hajlamú és fölfogású tanférfi együttes munkássága. Azt is mindenki tudja, aki a neveléstan történetét ismeri, hogy az emberiség leghíresebb iskolái, a tudomány örökhírű csarnokai között nem egy olyan volt, amelyben egyetlenegy mester tanított egész nemzedéket a tudás minden részére. S nem serdületlen gyermeknemzedéket, hanem tudományra szomjas ifjakat és férfiakat. Ideálnak tehát mindenki készséggel elfogadná az ily rendet, de a valóságban körösztülvihetetlennek mondja, mert úgy látja, hogy a tudomány rendkívüli fejlettsége és sokszerű elágazása miatt nem akadna mester, aki a gyermeket a sokféle szellemi irányba vezetni képes lenne. Az emberiség tehát úgy véli, hogy több szakemberrel végezteti el azt, amire egy teljesen hozzáértő ember nem található.

De vájjon többen elvégezhetik-e azt, amit egynek kell elvégeznie? Adhatnak-e egységes fölfogást, oly képet a világról, amelynek részei egymással benső kapcsolatban legyenek? S nem fenyegeti-e a serdülő gyermek lelkét az a veszedelem, hogy a különböző, gyakran egymást kizáró módszerek és rendszerek útvesztőjében eltéved s egységes világfölfogás helyett zűrzavart nyer elméjében? Érzik a szakrendszernek e vizsátságát a paedagogusok, azért hangoztatják oly sűrűn, hogy a különböző tantárgyakat egymással folyton vonatkozásba kell hozni, hogy a tanári testületek tagjainak egymással meg kell állapodniok, hogy tanítás közben egyik ismeretágról a másakra utalások történjenek. De vájjon a föltehető legtökéletesebb mechanizmus is, amelyet valamely buzgó tanári testület a különböző ismeretek és fölfogások összeegyeztetésére kigondolna és megalkotna, pótolhatná-e azt a szerves és egy-

séges tudást, amelyet egy mélyreható elme nyújtani képes? S vájjon bármennyire szétágazó a fejlett mai tudomány, annyira lehetetlen törekvés, hogy mind e tudást serdülő gyermekek számára megfelelő módon egy' mester tudhassa s taníthassa? Lám, a serdülő gyerekekről fölteszik, hogy mind e sokféle eljárást, ismeretet, rendszert a maga fejében egyesíteni tudja, – az érett mesterről azonban már nem teszik föl, hogy erre képes lenne.

Ha fiú-iskolák számára sem tartjuk megfelelőnek a szakrendszer mai uralkodó alakját, – leányok számára éppen nem mondhatjuk alkalmasnak. Nézetünk szerint a leányoktatáson – mint új szervezeten – lehetett és kellett volna oly mintaszerű berendezést alkotni, amely a fiú-oktatásnak is utóbb példaképűi szolgáljon. E célból mi mindennemű fölsőbb leányintézetben csak az emberi lélek természetének s a leányok hivatásának megfelelő munkafelosztást állapítanánk meg.

E munka-felosztás részleteibe itt nem bocsátkozhatunk. Csak azt az alapelvet akarjuk megállapítani, hogy az ember természetének megfelelőn a nevelésnek három irányúnak kell lennie: 1. olyanak, amely az értelmet fejleszti, a világról mindennemű tudást nyújtván; 2. olyanak, amely az érzelmi világ, a kedély fejlesztésére irányú, vagyis művészeti irányban nevel; 3. olyanak, amely az akaratot fejleszti, tehát a szó legszorosabb értelmében szoktat, nevel s jellemet képez. Ezek a nevelés tulajdonképeni föladatai.

De ezeken kívül van még oly irányú oktatás is, amely az életben, háztartásban, családban előforduló reális ügyességek gyakorlati elsajátítását tűzi ki céljául. De erről később lesz szó.

A fiú- és leány-nevelés között nem lehet oly különbség, hogy ezek közül az iskolai föladatok közül egyikben vagy másikban csak a fiúk, vagy csak a leányok részesüljenek. Mind-egyiknek mindben kell részesülnie. Különbség csak abban lehet, hogy mily mértékben, mily irányban alkalmazzák a nevelés hármas irányzatát fiúkon és leányokon. Ezt a mértéket a női s a férfiu egyéniségnek a fajföntartás körüli kettős hivatása állapítja meg. Ez a suprema lex, amely mellett ugyan az egyéniségnek, mint önczélnek is föltétlenül érvénye-

sülnie kell, de mely mégis mindenek fölött áll, mert nemcsak az állam fönmaradásának érdeke, hanem a természet rendje is parancsolja.

Mindenekelőtt az értelmi nevelésről, a tulaj donképeni tudomány-terjesztésről, vagyis arról, amit ma »tananyag«-nak neveznek, kell beszélnünk. Ezt a női iskolák minden osztályában, egy-egy mesternek kellene tanítania, hogy a női lélekben a sok módszer és rendszer zavart ne támasszon. Minden szakbeli tudást ki kellene hámozni a sok osztályozás, skatulyázás, definiálás szellemtelen scholastikájából s mindennek csak valóban értékes magját, lényegét kellene nyújtani, még pedig mindent lehető egyszerű, szemlélhető módon és ne elvontan. S ne higye senki, hogy ezzel a nők tudását alászállítjuk, sőt ezzel emeljük, teszszük közbötlenné és tartalmassá. Minden szükséges tudományból csak annak lényeges, becses vívmánya jusson a nőnek s óvakodjunk olyan »systematikus«, mindent részleteiben skatulyázó tan-anyagtól, amely a rendszeresség kedvéért a lényegest és lényegtelen egyaránt lajstromozza.

A szükséges tudás minden irányban szoros összefüggésben álljon a leány természet-szabta hivatásával, a gyermeknevelés-, a család- és háztartás körüli teendőkkal. Ez nem jelenti a tudás alantas voltát, sőt jelenti a tudás közbötlenebb, erővel teljesebb valóságát. Mit ér, ha a tanuló például az állattanból az egész világ mindennemű állatfajának csoportosítását, fölosztását, s az összes kategóriáknak jellemző vonásait és neveit névszerint ismeri? Nem becsebb-e úgy az igazi tudomány, mint a gyakorlati élet szempontjából, ha egy pár legjelemezőbb s a mi háztartásunkban előforduló állatot közbötlén szemlélet alapján benső szervezetében alaposan megismer. Nem tud-e például többet a madarakról, ha egy házi szárnyas egész szervezetét a maga életműködésében fölfogta és megismerte, mint ha a világ összes madarainak csoportjait és példáit névszerint könyv nélkül tudja? Így a növénytanból egy-két legjelemezőbb s a házban fontos növény szerveinek, életműködésének, szóval teljes organismusának szemlélete és megértése több és mélyebb hatást nyújt, mint az egész föld növényzetét felölelő fogalom- és szótanítás. Fájdalom, mi még nagyon szeretjük a német systemákat s minden ismeret-ágban skatulya-

keretet nyújtunk valódi, élet-eleven, közbötlén tudás helyett. Mint a természetrajzban, úgy a természettanban és vegyülettanban is az egész tudományt rendszerező tengersok fogalom és tétel helyett mélyebb s a mellett hasznosabb tájékozást nyújt, ha a mindennapi életben, a házban és a háztartásban előforduló legfontosabb alapvető természettani és vegyülettani tünemények meglátására és megmagyarázására vezetik a leányt. Bonyolult kísérletek, gépezetek, képletek, elvont elméletek csak emlékezetét terhelik.

S nem becsesebb, tartalmasabb tudás-e, ha a világ X ezer helyének, folyójának és hegyének neve helyett a földrajzból azt tudja, ami bennünket szorosabban érdekel? S mit ér, ha a nyelvtanból (természetesen ez is »rendszeres«) az összes meghatározásokat könyv nélkül betanulta s folyékonyan, szépen írni nem tud? S vajjon mi ér többet, a stílistika, retorika, poétika teljes »systemá«-ja összes difinitióival, chablonjaival vagy az, ha, néhány valóban költői alkotás benső mivoltát megismerve, a költő teremtő elméjének műhelyébe pillantott?

Újra meg újra hangoztatnunk kell, hogy a nőnek igazi tudást, nem rendszereket kell nyújtani. S igazi tudást mindig a házra, a családra, a gyermekre vonatkoztatva. Ha már fiainkat systemákkal németesítjük, legalább leányaink magyar értelmességet hagyjuk meg.

A tudás kérdésével szorosan összefügg a tankönyvek ügye. S itt egy nagyon elterjedt téves fölfogásra kell utalnunk. Sokan azt hiszik, hogy az ifjúság föladata leczkéket könyvből tanulni. Gyakran még jobb tanítók is, ha az ifjúság előtt valamit érthetővé tettek, annak megtanulását a tankönyvre bízzák. De ugyancsak gyakran egészen az ifjúságra bízzák, hogy a könyvnek valamely fejezetét tanulja meg. Ez eljárásban a hatáskörök sajátságos összetévesztése mutatkozik. A tanító dolga a tanítás. Nem a könyvet alkották e célra. Gyönyörködtető olvasmányok, szépirodalmi művek s idegen nyelvű alkotások – vagyis oly könyvek kivételével, amelyekben maga a könyv a tanítás tárgya – a megfelelő tudásra könyv nélkül is elvezethető a tanuló. Voltaképp a könyv nem a tanuló, hanem a tanító irányítására szolgál. A tanítónak együtt kell dolgoznia tanulóival, nekik mindent szemlélhetővé tennie, megmagyaráznia, ahol lehet velük kitaláltatnia, megcsináltatnia s be is gyakoroltatnia. Ha

könyv nem lenne is, vagy nehezen lenne kapható: a tanítás nem szűnhetne meg, mint ahogy volt akkor is, amikor az ifjúság még könyvekhez nem juthatott. Ha a megtanultakat a tanító rövid és pontos eredmény-tárban foglalja össze, tollba mondja, vagy táblára írja s leírja, tulajdonképpen maga adott könyvet tanulóinak. S mi más a tankönyv, mint ily eredménytár helyettesítője? Bizony nem a könyv a tanító s nem erre bízandó, hogy az ifjúságot tanítsa.

A leány-nevelés terén még fokozott mértékben kell kerülnünk a hatáskörök ily összetévesztését s még kevésbé engedhető meg, hogy a tanító helyett a tankönyv holt-hideg bötűi végezzék a munkát. Mert a leányok általában hajlandók arra, hogy a tankönyvek fejezeteit lehetőleg szószerint tanulják meg. A könyv bötűi iránti tisztelet, a nyomtatott tekintély előtt való meghajlás, a szorgalom és lelkiismeretesség, vagy az önállóságtól s így az önálló gondolkodástól való félelem oka-e ennek az általánosan tapasztalt jelenségnek: fölösleges itt eldöntenünk. Elég az a valóság hogy a leányiskolákban feltűnően elterjedt a »magolás«-nak nevezett gépies tanulás, aminek a mai tankönyvrendszer szolgál alapul, ti. ha meggondoljuk, hogy hány »rendszeres« tannak hány száz osztályozása, üres skatulyázása halmozódik így föl s keveredik össze némely női agyvelőben, teljesen érthetőkkel lesznek előttünk bizonyos nagy szókkal dobálózó, zavaros fejű, tudákos és exaltait női apostolok, akikhez képest MOLIERE tudós női jámbor falusi libácskák.

Mint az életben az igazi férfi a maga küzdelmeinek csak eredményét, a maga fáradozásainak csak gyümölcsét, hasznos és szép vívmányát nyújtja a nőnek: úgy a tudomány világában is a »systemák« verejtéke, a hypothesisek kétes bizonytalansága helyett csak a becses eredmények és föltétlenül hasznos vívmányok nyújtandók. Csak olyan, aminek – a tartalmi igazság és elvont gondolat mellett – a nő megfogható hasznát is láthassa.

Az az idő, melyet így a merőben scholastikus tudástól elvonunk, a leány-iskolákban egyrészt a kedélyfejlesztő művészetekre, másrészt a gyakorlati ügyességek elsajátítására fordítandó.

A művészeti oktatás fontosságát napjainkban nem kell hangoztatni. Hiszen divatos jelszóvá lett. Készséggel elismerjük,

hogy a leány-oktatás terén kiváló szerepe van a művészeteknek, sőt nézetünk szerint e téren sokkal nagyobb jelentőségű, mint általánosan hiszik. Csak ama a veszedelmes eltévelyedés ellen kell szót emelnünk, amely a művészeti oktatást napjainkban részint egyoldalúvá, részint káros célzatúvá teszi.

A sensualista korszellemnek megfelelően ugyanis napjainkban művészeti oktatáson főként képzőművészeti oktatást értenek. Pedig a költészet is tán csak művészet! De ez, bármennyire alkalmazkodik a sensualista korszellemhez, még mindig rejt magában gondolati tartalmat, – ezért alig, vagy kevéssé felel meg a sensualista művészeti oktatóknak.

Mi örömet ismerjük el a képzőművészeti tanítás fontosságát, de nem vagyunk hajlandók ennek a szülő-művészetek rovására való egyoldalú fejlesztését helyeselni. A szemmel látható, kézzel fogható, vagyis úgynevezett térbeli alkotások mellett nyomatékosan kell követelnünk az úgynevezett időbeli művészetek oktatását. A képzőművészeti oktatás, ha egyoldalún üzik, könnyen fejleszti ki az ifjúságban az érzékelhető és fogható javak túlbecsülését, amely kórságot csakis a zene s a költészet képes hathatósan ellensúlyozni.

De a mai művészeti oktatás ez egyoldalúságán kívül még egy másik s nevelési szempontból még súlyosabb tévedésbe esik. Tulajdonképeni fő célja az lenne, hogy a szépművek élvezetére és megértésére vezesse az ifjúság tömegeit; – ehelyett azonban mindinkább oda téved, hogy szép művek előállítására tereli a tömegeket.

Amint az iskolák régebben, és sok helyen ma is, költemények írására, versek faragására tanították az ifjúságot s így mesterségesen termelték a kétes értékű költőket: úgy ma az a veszély fenyeget, hogy az iskolák iparszerűen termelik a tehetségtelen képzőművészeket.

A költészet tanítása – s ezt ma már minden magasabb színvonalú tanító tisztán látja – nem áll sem verstani, vagy széptani szabályoknak könyv nélkül való betanításából, sem pedig föladott vagy szabadon választható témáknak ilyen vagy olyan verses alakban való kidolgoztatásából. Hanem áll abból, hogy az ifjúság igazán szép költői alkotásokat együttesen olvas, azokban gyönyörködik s azután minden remekmű olvasásának bevégeztével, a tanító irányítása mellett, a művet megbeszéli,

tartalmát, meséjét, szerkezetét, jellemeit, hangulatát, gondolatait, életfölfogását megállapítja. Vagyis a költészet tanítása előbb gyönyörködtetés, azután beszámolás a szerzett gyönyörűségről.

A képzőművészeti oktatásnak sem lehet föladata, hogy az ifjúságot mindenáron impressionista festő-kontárokka nevelje, kóros kedélyű és becsvágytól beteg nemzedékeket adjon az országnak. Itt is csak az lehet a főtörekvés, hogy az ifjúságot a valóban szép műalkotások élvezésére és megértésére vezessük. De már e módszer kifejtése nagyon messze vezetne el kitűzött célunktól. Itt csak azt akarjuk hangoztatni, hogy a leány-nevelés terén kiválóan fontos a helyes irányban vezetett olyan művészeti oktatás, amely a természetben és művészetben rejlő szépségek élvezését és megértését eléri, anélkül, hogy a műkedvelő nők rajait a művészetekre szabadítaná.

Midőn még azokra a veszedelmekre utalunk, amelyek a fiú-nevelésből átvett mai vizsgálati-rendszerből hárulnak leányainkra, újra kell hangoztatnunk, hogy ennek a fiú-oktatásban is czéltalan rendszernek a leány-oktatásban már egyáltalán nincs értelme. Leányokat illetőleg már éppenséggel nem érthető, mért kelljen nekik egy adott napra minden eltanultat átismételniük és így emlékezetüket elrontaniok, holott a lélek igazi tudása ily vizsgán úgy sem érvényesülhet, s holott az ily vizsgarendszer csak a leányok közt úgy is pusztító gépies tanulási módot fejleszt ki.

Végűi még a jellem-nevelésről, valamint a gyakorlati ügyességek elsajátításáról kell néhány szót mondanunk. A leány-nevelés terén elhibázottnak tartjuk a mindinkább terjedő internatusi vagy pensionatusi rendszert. A serdülő leány tulajdonképeni nevelési helye: a család, az otthon; – ennek hiányában valamely más megbízható család, ahol egyéni gondozásban részesül. Azok a kaszárnya-szerű otthonok, amelyekben leányok tömegesen együtt élnek, elszoktatják őket a bizalmas otthon szeretetétől, az otthon munkájában való közreműködéstől, a családi élettől. Egyúttal a tömeges együttélés folytán oly szokásokat, sőt könnyen jellembeli hibákat sajátítanak el egymástól, amilyenekről a védett családi körben nem is hallának. Az internatusi rendszert tehát szintén a feminista-irányzat egyik előmozdítójának kell tekintenünk.

A gyakorlati ügyességeket sem fejleszti ez a nevelési mód. Az internátus – bármily egyszerű legyen is arra szoktatja őket, hogy lehetőleg mindent készen kapjanak. Már pedig a leány-nevelésnek legfontosabb része a családban s a házban szükséges munkákra való állandó szoktatás. S e célra nem elégségesek azok az inkább csak forma-szerinti, úgy mondhatnók, kifelé repraesentáló munkák, amelyeket itt-ott nyilvánosan bemutatni szoktak. A vizsgái alkalmakra elkészített mintaruhák, vizsgákra főzött ebédek, gondosan elkészített fehérítések és vasalások, s még kevésbé azok a háztartásról, főzésről, kertészetről, gyümölcsbefőzésről stb. könyvből megtanult s vizsgán elmondott tételek. Ez az elméletileg elsajátított gyakorlati tudás igazán és végleg kiküszöbölendő a nőnevelésből.

Mondani valónkat a nőnevelésről a következőkben foglalhatnák össze: Rendszerkedéstől ment, szemléletes és közbötlén tudás, minden részében a házra, családra és a jövő nemzedékre vonatkoztatva, – művészi oktatás útján a szépérzék fejlesztése s állandóan üzőtt gyakorlati munka. Csak ezek körösztülvitelével szolgálhatjuk a nők egyéni érdekét is, a faj javát is.